

RAAP-NOTITIE 956

Plangebied Plein 15 en 16 te Tiel

Gemeente Tiel

Een archeologische begeleiding

Colofon

Opdrachtgever: Bouwkundig Advies- & Tekenburo Tiel

Titel: Plangebied Plein 15 en 16 te Tiel, gemeente Tiel; een archeologische begeleiding

Status: eindversie

Datum: december 2004

Auteurs: *drs. A.M.V. Meij*

Bestandsnaam: L:\QXPress\Notities\2004\TIPL2\N0956-TIPL2.qxd

Projectcode: TIPL2

Projectleider: drs. A.M.V. Meij

Projectmedewerker: ing. F.R.P.M. Miedema

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: 1470 en 1477

Autorisatie: drs. H.F.A. Haarhuis

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

telefoon: 020-463 4848

Zeeburgerdijk 54

telefax: 020-463 4949

1094 AE Amsterdam

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 1347

1000 BH Amsterdam

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2004

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van Bouwkundig Advies- & Tekenburo Tiel heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau gedurende meerdere dagen in de periode mei-juni en oktober 2003 een archeologische begeleiding uitgevoerd in verband met de geplande nieuwbouw aan Plein 15 en 16 in de gemeente Tiel. Het onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. Doel van deze begeleiding was eventueel aanwezige archeologische resten op te sporen en, voorzover mogelijk, een eerste indruk te geven van de kwaliteit (gaafheid en conservering), aard, datering, omvang en diepteligging ervan.

Tijdens de archeologische begeleiding van de saneringswerkzaamheden zijn op beide locaties antropogene ophogings- en bewoningslagen waargenomen die betrekking hebben op (post)middeleeuwse bewoning. Bij Plein 16 zijn tevens een muur, een keldertje en een beerput aangetroffen. Bij Plein 15 zijn 3 muren en een keldervloertje waargenomen.

Op grond van de huidige bouwplannen wordt ten aanzien van geen van beide deelgebieden aanvullend archeologisch onderzoek aanbevolen.

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van Bouwkundig Advies- & Tekenburg Tiel heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau gedurende meerdere dagen in de periode mei-juni 2003 (Plein 16) en oktober 2003 (Plein 15) een archeologische begeleiding uitgevoerd in verband met de geplande bouw van appartementen in de gemeente Tiel. Deze begeleiding diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten.

De archeologische begeleiding diende antwoord te geven op de volgende vragen:

- Zijn in het terrein archeologische waarden aanwezig, en zo ja, waar precies en wat is de aard, omvang en datering/fasering hiervan?
- Hoe is de kwaliteit (conservering) en de gaafheid van de archeologische resten?

Leidraad voor de archeologische begeleiding waren twee door het bevoegd gezag goedgekeurde Programma's van Eisen (PvE's), waarin de procedurele en inhoudelijke randvoorwaarden staan omschreven waaraan de archeologische begeleiding diende te voldoen (Gemeente Tiel & RAAP, 2003; RAAP, 2003).

1.2 Plangebied en archeologische verwachting

Het plangebied ligt in het oostelijke deel van het oude centrum van Tiel en staat afgebeeld op kaartblad 39D van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000). Plein 15 (circa 280 m²) ligt aan de oostzijde van het Plein en staat kadastraal bekend onder gemeente Tiel, sectie E, nummers 2508, 2509, 3751 en 3752 (figuur 1). Plein 16 (circa 100 m²) ligt aan de westzijde van het Plein en staat kadastraal bekend onder gemeente Tiel, sectie E, nummer 3465 (figuur 1). Ten tijde van het onderzoek was het totale plangebied braakliggend. Voor beide deelgebieden geldt een hoge archeologische verwachting voor sporen van bewoning uit de periode Vroege Middeleeuwen tot en met Nieuwe tijd (zie § 2.2).

1.3 Onderzoeksopzet en richtlijnen

Het onderzoek bestond uit een bureauonderzoek en een veldonderzoek. Het veldonderzoek bestond uit een archeologische begeleiding van de graafwerkzaamheden ten behoeve van de bodemsanering.

De methode van onderzoek is afgestemd op de onderzoeksvragen uit de PvE's (Gemeente Tiel & RAAP, 2003; RAAP, 2003). De archeologische begeleiding is uitgevoerd volgens de hiervoor geldende normen en richtlijnen die zijn vastgelegd in het Handboek ROB-specificaties (Brinkkemper e.a., 1998). RAAP Archeologisch Adviesbureau en de door RAAP toegepaste procedures zijn goedgekeurd door het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK), de instelling die het beheer heeft over de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA; Voorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie, 2001).

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden. Enkele vaktermen worden achter in deze notitie beschreven (zie verklarende woordenlijst).

Periode	Datering			
Nieuwe tijd	1500	-	heden	
Late Middeleeuwen	1050	-	1500	na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1050	na Chr.
Romeinse tijd	12 voor	-	450	na Chr.
IJzertijd	800	-	12	voor Chr.
Bronstijd	2000	-	800	voor Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300	-	2000	voor Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800	-	4900	voor Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000	-	8800	voor Chr.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

Voorafgaand aan het veldonderzoek is een bureauonderzoek uitgevoerd om na te gaan of er reeds archeologische vondsten uit het plangebied geregistreerd staan en om ten behoeve van het veldwerk de landschappelijke (geologische en bodemkundige) kenmerken alsmede de gespecificeerde archeologische verwachting te bepalen. In het kader van het bureauonderzoek zijn verschillende bronnen geraadpleegd (zie literatuurlijst).

Om inzicht te krijgen in het voorkomen van archeologische vindplaatsen in of nabij het plangebied is het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort geraadpleegd.

2.2 Resultaten

Geologie en geomorfologie

Tiel is ontstaan op de zuidoever van de Linge. De ondergrond bestaat uit oeverafzettingen op beddingafzettingen. Deze afzettingen maken gedeeltelijk deel uit van de stroomgordel van de Linge en gedeeltelijk van de stroomgordel van de Waal. De vroegste fase van de Linge kan op basis van onder andere ¹⁴C-datering gesteld worden op circa 200 voor Chr. (Berendsen & Stouthamer, 2001). De restgeul van de Linge representeert de ligging van de rivierloop van de Rijn bij Tiel in de Romeinse tijd. In de Laat Romeinse tijd neemt de invloed van de Waal snel in betekenis toe ten koste van de Linge. De Linge raakt als gevolg hiervan geleidelijk buiten werking en kan rond circa 1360 na Chr. als volledig fossiel beschouwd worden. De stroomgordel kenmerkt zich nu als stroomrug in het landschap (RGD/Stiboka, 1986).

Archeologie

Het plangebied ligt in de middeleeuwse stadskern van Tiel die gekenmerkt wordt door een hoge dichtheid aan vindplaatsen uit de Vroege en Late Middeleeuwen. Verschillende opgravingen in de binnenstad hebben aangetoond dat de vroegste archeologische nederzittingsresten in Tiel dateren uit circa 900 na Chr. Tijdens de opgravingen zijn met name de havenwerken onderzocht (ROB, 1998). Daaruit blijkt dat Tiel al in de Vroege Middeleeuwen een belangrijke handelsnederzetting was. Het plangebied ligt aan een latere haven die op de kaart van Blaeu uit de 17e eeuw is weergegeven (Romijn, 2000).

Archeologische verwachting

Volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW; ROB, 2001) geldt voor het plangebied een hoge kans op het aantreffen van archeologische waarden uit de Vroege Middeleeuwen t/m Nieuwe tijd. Op grond hiervan en op grond van de aanwezigheid van bekende vindplaatsen in de nabije omgeving en historische informatie gold bij aanvang van het veldonderzoek voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Vroege Middeleeuwen t/m Nieuwe tijd. De belangrijkste te verwachten structuren zijn resten van (post)middeleeuwse structuren, eventueel gerelateerd aan havenactiviteiten, alsmede bewonings- en ophogingslagen.

3 Veldonderzoek

3.1 Methoden

De methode van onderzoek is afgestemd op de onderzoeksvragen uit het Programma van Eisen (Plein 16: Gemeente Tiel & RAAP, 2003; Plein 15: RAAP, 2003). In het kader van de archeologische begeleiding van de saneringswerkzaamheden zijn zowel de profielen als het vlak geïnspecteerd op de aanwezigheid van archeologische sporen en vondsten. De aangetroffen structuren zijn gefotografeerd, getekend en beschreven. In verband met de aard van de werkzaamheden en de vervuilde bodem betrof de archeologische begeleiding in belangrijke mate een visuele inspectie van de ontsluitingen.

3.2 Resultaten

Geologie en bodem

Voor beide percelen geldt dat de bodem tot 250 cm -Mv (= maximale graafdiepte bij Plein 15) bestaat uit antropogene bewonings- en ophogingslagen. Het betreft een heterogeen pakket waarin geen duidelijke stratigrafische opbouw te herkennen is.

Archeologie

Plein 16

Tijdens de graafwerkzaamheden zijn een aantal bakstenen structuren aangetroffen (figuur 2). In de zuidwestelijke hoek is een gewelfde kelder waargenomen (figuur 4). De kelder bestond uit muren met een gewelf als overkapping. De bakstenen die voor de bouw gebruikt zijn, hebben een afmeting van 22x11x5,5 cm. Dit formaat werd vanaf de 18e eeuw gebruikt. In overleg met het bevoegd gezag is besloten de huidige bouwplannen niet te wijzigen ten behoeve van behoud van deze kelder.

Naast deze kelder is op het terrein een muur aangetroffen (figuur 5). Deze muur is over de gehele zuidkant van het perceel waargenomen. In de muur waren bakstenen met verschillende afmetingen zichtbaar: 27x14x6,5 cm en 28x13,5x6 cm. Hieruit valt te concluderen dat de muur in verschillende perioden is gebouwd en/of verbouwd. Het betreft waarschijnlijk een (directe) voorganger van een muur die onderdeel was van het gesloopte pand. De muur wordt niet door de bouwplannen bedreigd en kan bewaard blijven.

In het centrale deel van het plangebied is een beerput waargenomen (figuur 6). De beerput heeft een diameter van circa 1,5 m en bestaat uit bakstenen met een afmeting van 24x11,5x5 cm. Dit formaat duidt op een datering in de 16e-17e eeuw. Aangezien veel bouwmaterialen in latere perioden zijn hergebruikt, is een absolute datering op basis van bakstenen niet mogelijk. Het bovenste gedeelte van de beerput is leeggehaald, mogelijk in de tijd dat het afgebroken pand nog in gebruik was. De ontgrondingswerkzaamheden hebben plaatsgevonden tot maximaal 1 m -Mv. Op een diepte van circa 70 cm daaronder ligt de top van een intacte beerputvulling. Na aanpassing van het palenplan van de nieuwbouw kon de beerput bewaard blijven.

Andere soorten sporen zijn tijdens de begeleiding niet waargenomen. Wel zijn bij de graafwerkzaamheden meerdere fragmenten laat-middeleeuws grijs aardewerk, postmiddeleeuws aardewerk, pijpenkopjes en -stelen uit de 17e en 18e eeuw, dierlijke botresten en bouwmaterialen waargenomen. Deze vondsten zijn niet verzameld.

Vindplaats 1 - RAAP-objectnummer TIPL2-01

1. **ARCHIS-vondstmeldingsnummer:** 1470
2. **Coördinaten:** 158.515/433.177; **Kaartblad:** 34G
3. **Gemeente:** Tiel; **Toponiem:** Plein
4. **Maaiveld:** braakliggend
5. **Geomorfologie:** antropogene bewonings- en ophogingslagen
6. **Complextype:** nederzetting/stad
7. **Datering:** Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd
8. **Vondsten:** gewelfde kelder, beerput en muur
9. **Diepteligging archeologische laag/vondsten:** vanaf maaiveld tot minimaal 1 m -Mv (= maximale diepte ontgroning)
10. **Globale omvang vindplaats:** gehele plangebied ligt in historische stadskern van Tiel

Plein 15

Tijdens de graafwerkzaamheden zijn enkele bakstenen resten waargenomen (figuur 3). Op een diepte van circa 50 cm (beneden het niveau van het Plein) zijn resten van drie muren aangetroffen. Twee muren liggen parallel aan elkaar, de derde ligt hier haaks op. De lengte van deze muren was tijdens de begeleiding niet vast te stellen. In de muren waren geen intacte bakstenen zichtbaar. De resten van deze muren zijn tijdens de sanering verwijderd.

In de zuidwesthoek van het terrein is op een diepte van circa 70 cm (ten opzichte van het straatniveau van het Plein) een keldervloer aangetroffen (figuren 7 en 8). De vloer is omrand door delen van opstaande muurtjes. De keldervloer is dus in zijn geheel bewaard gebleven en heeft een afmeting van 1,9x2,5 m. De ongeglazuurde rode tegels die in deze vloer verwerkt zijn, hebben een afmeting van 20x20 cm.

Een deel van deze vloer is waarschijnlijk in latere perioden gerepareerd, aangezien hier stenen aanwezig zijn met een afmeting van 17x9 cm. De keldervloer is door de plaatsing van twee recente funderingspalen beschadigd. Het overige deel van de vloer is afgedekt en kan bewaard blijven.

Andere soorten sporen zijn tijdens de begeleiding niet waargenomen. Wel zijn bij de graafwerkzaamheden meerdere fragmenten laat-middeleeuws grijs aardewerk, postmiddeleeuws aardewerk, pijpenkopjes en -stelen uit de 17e en 18e eeuw, dierlijke botresten en bouwmaterialen waargenomen. Deze vondsten zijn niet verzameld.

Vindplaats 2 - RAAP-objectnummer TIPL2-02

- 1. ARCHIS-vondstmeldingsnummer:** 1477
- 2. Coördinaten:** 158.560/433.200; **Kaartblad:** 34G
- 3. Gemeente:** Tiel; **Toponiem:** Plein
- 4. Maaiveld:** braakliggend
- 5. Geomorfologie:** antropogene bewonings- en ophogingslagen
- 6. Complextype:** nederzetting/stad
- 7. Datering:** Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd
- 8. Vondsten:** keldervloer en drie muren
- 9. Diepteligging archeologische laag/vondsten:** vanaf maaiveld tot minimaal 2,50 m -Mv (= maximale diepte ontgronding)
- 10. Globale omvang vindplaats:** gehele plangebied ligt in historische stadskern van Tiel

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

In overeenstemming met wat verwacht werd op basis van het bureauonderzoek (hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Vroege Middeleeuwen t/m Nieuwe tijd; zie § 2.2) zijn in het plangebied tijdens de archeologische begeleiding 2 archeologische vindplaatsen uit de periode Late Middeleeuwen tot en met Nieuwe tijd aangetroffen.

Voor beide vindplaatsen geldt dat antropogene bewonings- en ophogingslagen zijn aangetroffen die betrekking hebben op (post)middeleeuwse bewoning. In deze bewonings- en ophogingslagen is geen duidelijke stratigrafische opbouw te herkennen. Op vindplaats 1 (Plein 16) zijn een muur, een keldertje en een beerput aangetroffen. Op vindplaats 2 (Plein 15) zijn drie muren en een keldervloertje aangetroffen.

Activiteiten door de eeuwen heen hebben ertoe geleid dat met name postmiddeleeuwse resten zijn vergraven en dat hoogstwaarschijnlijk middeleeuwse resten op een dieper niveau bewaard zijn gebleven.

4.2 Aanbevelingen

Na overleg met het bevoegd gezag (gemeente Tiel) is besloten de huidige bouwplannen, ten behoeve van behoud van de aangetroffen kelder in deelgebied Plein 16, niet te wijzigen. Voor de overige aangetroffen bakstenen structuren geldt dat deze gezien de diepteligging niet bedreigd worden. Op grond van de huidige bouwplannen wordt ten aanzien van beide deelgebieden geen aanvullend archeologisch onderzoek aanbevolen. Indien in de toekomst op (een van) beide locaties diepere vergravingen gaan plaatsvinden dan het huidige werkvlak, dient nader archeologisch onderzoek verricht te worden.

Met betrekking tot de bevindingen van onderhavig onderzoek kan contact opgenomen worden met de beleidsmedewerker monumentenzorg & archeologie van de gemeente Tiel (drs. A. Koenders).

Literatuur

- Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer**, 2001. *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Koninklijke Van Gorcum, Assen.
- Brinkkemper, O., e.a. (redactie)**, 1998. *Handboek ROB-specificaties*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Gemeente Tiel & RAAP**, 2003. *Begeleiden van graafwerkzaamheden. Plein 16 te Tiel in de provincie Gelderland*. Gemeente Tiel/RAAP Archeologisch Adviesbureau, Tiel/Amsterdam.
- RAAP**, 2003. *Programma van Eisen. Archeologische begeleiding van graafwerkzaamheden. Plein 15 te Tiel in de provincie Gelderland*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- RGD/Stiboka**, 1986. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartblad 39 Tiel*. Rijks Geologische Dienst/Stichting voor Bodemkartering, Haarlem/Wageningen.
- Romijn, P.G.A.**, 2000. *Oude kaarten van Tiel en Omgeving*. Regionaal Archief Rivierenland, Tiel (cd-rom).
- ROB**, 1998. Archeologisch Onderzoek in de binnenstad van Tiel, juni t/m september 1996. Lokaties Koornmarkt en Tol-Zuid. *Rapportage Archeologische Monumentenzorg* 57. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- ROB**, 2001. *Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) 2e generatie. Globale Archeologische Kaart van het continentale Plat. Archeologische Monumentenkaart*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort (cd-rom).
- Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie**, 2001. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Eindrapport van de Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Den Haag.

Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
-Mv	beneden maaiveld
PvE	Programma van Eisen
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

Verklarende woordenlijst

antropogeen	Ten gevolge van menselijk handelen (door mensen gemaakt/ veroorzaakt).
^{14}C-datering	(ook wel C14- of C^{14} -datering) bepaling van gehalte aan radio-actieve koolstof ^{14}C van organisch materiaal (hout, houtskool, veen, schelpen e.d.) waaruit de ^{14}C -ouderdom kan worden afgeleid. Deze ouderdom wordt opgegeven in jaren vóór 1950 na Chr. (jaren BP) met daaraan toegevoegd de aan de meting verbonden mogelijke afwijking (standaarddeviatie).
oeverafzetting	Rug langs een rivier, bestaande uit overwegend kleiafzettingen.
stratigrafisch	De ligging der lagen betreffend.
stroomgordel	Het geheel van rivieroeverwal-, rivierbedding- en kronkelwaardafzettingen, al dan niet met restgeul(en).
stroomrug	Niet meer functionerende, dichtgeslibde rivierloop met bijbehorende oeverwallen welke als geheel door differentiële klink als een rug zichtbaar is.

Overzicht van figuren en tabellen

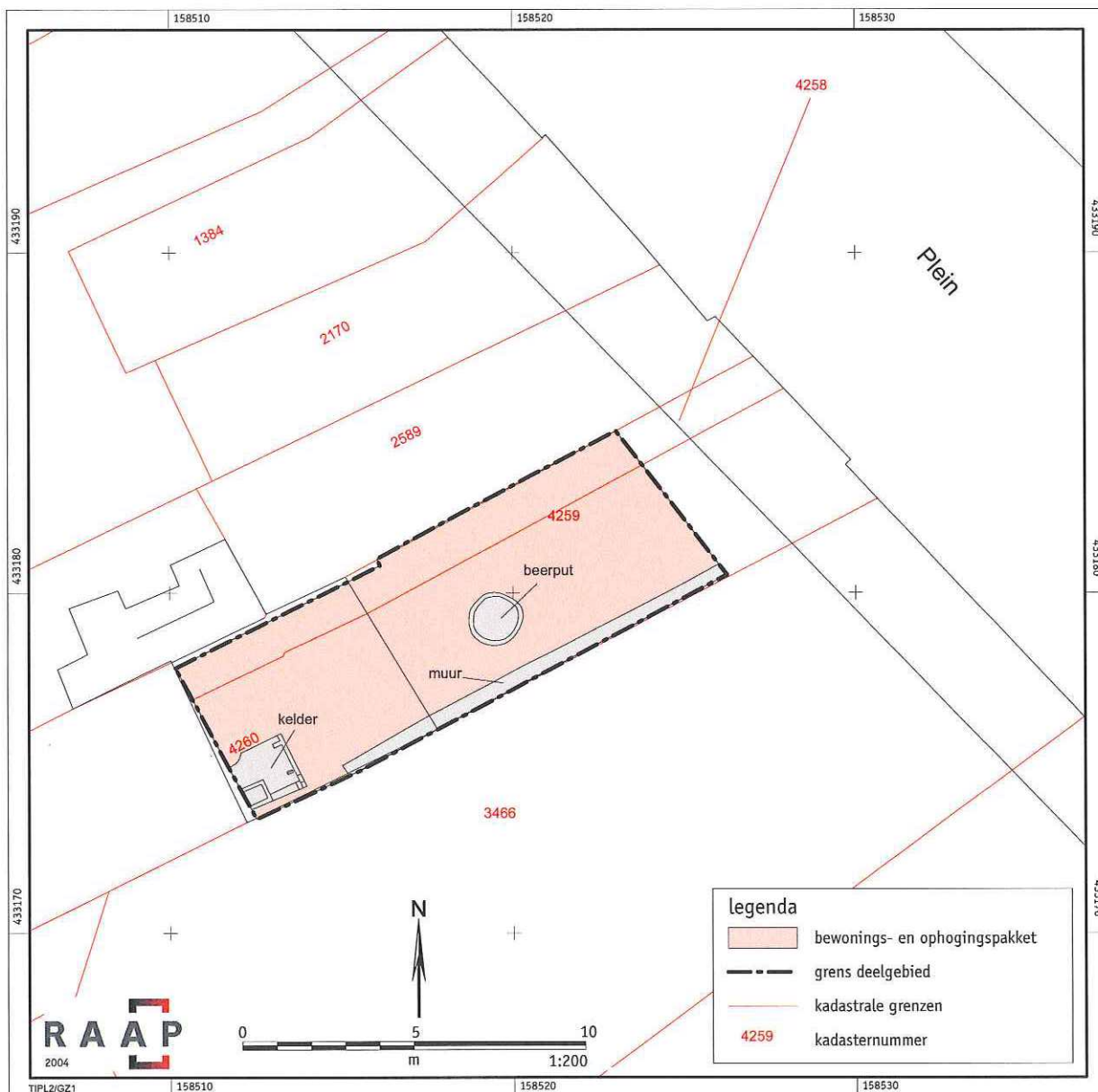
- Figuur 1.** Ligging van beide deelgebieden (rood omlijnd); inzet: ligging in Nederland (ster).
- Figuur 2.** Plein 16 - resultaten van het onderzoek.
- Figuur 3.** Plein 15 - resultaten van het onderzoek.
- Figuur 4.** Kelder (Plein 16).
- Figuur 5.** Muur (Plein 16).
- Figuur 6.** Beerput (Plein 16).
- Figuur 7.** Vloer (Plein 15).
- Figuur 8.** Vloer (Plein 15).

- Tabel 1.** Archeologische tijdschaal.

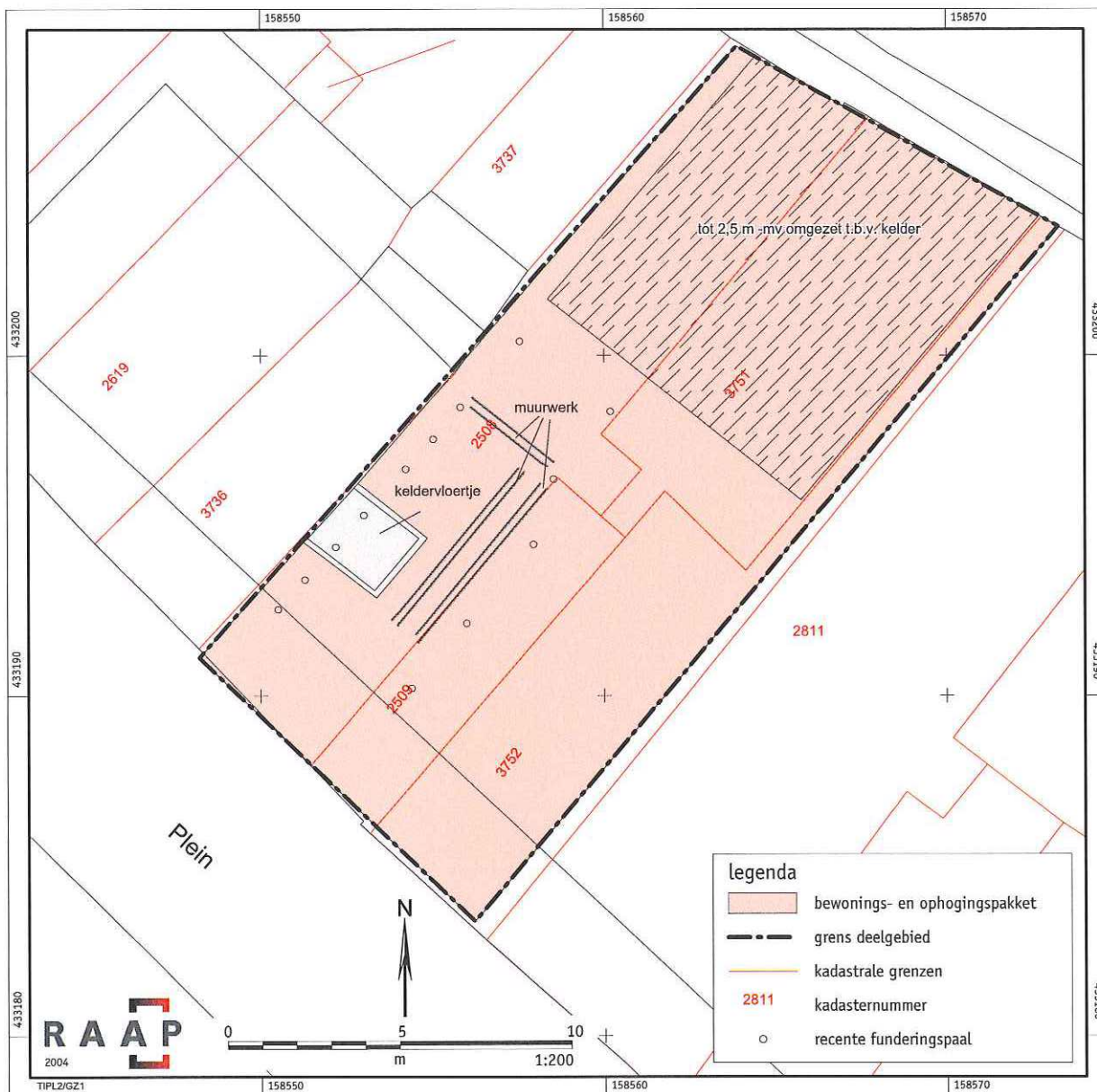

Figuur 1. Ligging van beide deelgebieden (rood omlijnd); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Plein 16 - resultaten van het onderzoek.

Figuur 3. Plein 15 - resultaten van het onderzoek.

Figuur 4. Kelder
(Plein 16).

Figuur 5. Muur
(Plein 16).

Figuur 6. Beerput
(Plein 16).

Figuur 7. Vloer
(Plein 15).

Figuur 8. Vloer
(Plein 15).